

DOPRINOS ALEKSANDRA LOCHMERA ENGLESKO-HRVATSKOJ LEKSIKOGRAFIJI

U vrlo širokoj anglističkoj djelatnosti Aleksandra Lochmera leksikografija zauzima istaknuto mjesto. Svjestan sve veće kulturne i praktične potrebe da se engleski jezik približi što širem krugu ljudi, Lochmer svoj prvi leksikografski doprinos ostvaruje u sklopu svog udžbenika LAKI NAČIN ENGLSKI BEZ UČITELJA U KRATKO VRIJEME NAUČITI RAZUMIJEVATI I GOVORITI (Lochmer, 1903), čija je koncepcija bitno određena njegovom namjerom da posluži kao savjetnik za putnike u Ameriku. Taj je dodatak udžbeniku njegov najvredniji dio, a ujedno i prvi veći hrvatsko-engleski rječnik u hrvatskoj nastavnoj literaturi. Ovdje Lochmer na 74 strane donosi više od 7000 natuknica s izgovorom i tumačenjima. Izgovor je zabilježen hrvatskim grafemima pa se ne može govoriti o točnosti reprodukcije, iako je autor nastojao ublažiti znatnija odstupanja u artikulaciji pojedinih glasova označivši ih različitim tiskom i dodavši im poseban opis i tumačenje (npr. uvodi posebne znakove za glasove θ , ϑ , w itd.). No, ovdje treba imati u vidu praktičnu namjenu i želju autorovu da učini udžbenik što pristupačnijim potencijalnim korisnicima, radnicima i seljacima, koji su se iseljavali u SAD. Lochmeru su se ovdje mjestimično potkrale stanovite nedosljednosti u ortografiji (neke se riječi javljaju u američkoj grafiji: labor, color, favor i sl.), a ima ih i u bilježenju izgovora kad se javljaju obje izgovorne varijante, britanska i američka. Također se može primijetiti kako bi bilo pravilnije da se u tumačenju riječi najprije donese najuobičajeniji prijevodni ekvivalent, a tek zatim značenje koje se javlja u razgovorima u vježbenici. I hrvatski jezik udžbenika i rječnika nije dovoljno dotjeran, nailazimo na regionalne i već u Lochmerovo doba zastarjele konstrukcije. No, svrha je ovog udžbenika i uklopljenog rječnika bila u prvom redu orijentaciona i popularizatorska i tu je namjenu u potpunosti ispunio (vidi Dukat, 1904). Lochmer je kanio objaviti kompletniji hrvatsko-engleski rječnik, no smrt ga je spriječila u njegovu dovršenju. Zagrebački nakladnik Hartman objavio je godine 1911. ovaj hrvatsko-engleski rječnik kao samostalnu knjižicu (Lochmer, 1911), ali poznato je da je bio izdan bez Lochmerova odobrenja jer ga vjerojatno nije držao dovršenim ni dovoljno dotjeranim za objavljivanje.

Vrhunac Lochmerova leksikografskog i lingvističkog rada, uopće, predstavlja objavljivanje opsežnog, englesko-hrvatskog rječnika, prvog te vrste u nas, koji je tiskan u Senju 1906. u nakladi Ivana pl. Hreljanovića (Lochmer, 1906). Prvobitno je zamišljeno da djelo izdaje u obliku 10 do 12 manjih sveščića po 4 arka, pa su tako već godine 1895. tiskani prvi i drugi svezak (A do Benign, od 1. do 64. str. i Ben do Courtesy, od 65 do 208. str.) (Loch-

Sl. 83 — Aleksander Lochmer — profesor engleskog jezika. Snimak oko 1900.

mer, 1895), no odustalo se od te namjere pa je godine 1906. rječnik bio objavljen u cjelovitom obliku kao impozantno djelo od 1112 strana s preko 45.000 riječi.

Osim senjskog izdanja postoji i američko izdanje ovog rječnika.

Na samom početku autor donosi popis znakova upotrijebljenih za bilježenje izgovora uz ilustraciju svakog glasa. Zatim se navodi popis kratica, uglavnom za gramatičke kategorije: vrstu riječi, rod, broj, padež (gdje je to potrebno navesti) te oznake za tranzitivnost odnosno intransitivnost glagola i slično, i determinanta »vulg.« za »vulgar« koja se ponegdje upotrebljava za stilsko određivanje riječi. Svaka natuknica počinje velikim slovom, zatim slijedi izgovor, gramatičke determinante, pa semantički ekvivalenti i tumačenja pisana kurzivom te napokon frazeološki dio i idiomatika. Različita semantička područja sustavno su odjeljivana točkom i zarezom.

Za označavanje izgovora autor se poslužio nešto promijenjenim oblikom Toussaint-Langenscheidtove transkripcije, koju je vjerojatno držao najpri-

hvatljivijom i najrazumljivijom jer omogućuje da se za većinu glasova upotrijebe hrvatski grafemi, a tamo gdje za engleske glasove ne postoji kongruentni hrvatski glas, služi se posebnim znakovima, navedenim i opisanim u uvodnom dijelu. Sistem je akcentuacije uočljiv, razumljiv i dosljedan. Jasno je da ovakav izbor transkripcije nije dopuštao fino fonetsko nijansiranje, no proveden je do kraja korektno i sistematski, a eventualne njegove nedostatke svakako je kompenzirala pristupačnost ove metode i primjerenost stvarnim potrebama koje autor nigdje nije gubio iz vida.

Kod izbora gradnje Lochmer se vodio načelom da izbjegne preopširnost i da ne optereti rječnik suviše stručnim izrazima (s izuzetkom pomorskog nazivlja), a da istodobno ne zanemari ni kolokvijalni govor s jedne strane, ni mogućnost konzultiranja rječnikom pri čitanju starije literature, s druge. Ovakav je kompromisni pristup zahtijevao golem trud i istančane lingvističke i leksikografske kriterije. Trebalo je ujediniti nastojanje za suvremenošću i što brojnijom zastupljenošću svakodnevnih izraza s posebnim osvrtom na potrebe pomoraca, trgovaca i iseljenika kojima je rječnik u prvom redu namijenjen, sa željom da se djelo učini što korisnijim i širokom krugu hrvatske inteligencije koja se do tada, baveći se engleskom literaturom i jezikom, morala služiti isključivo posrednom njemačkom i francuskom leksikografijom. Trebalo je, kao što to u osvrtu na ovom djelo navodi Vladoje Dukat, učiniti rječnik »ekstenzivno što prostranijim«, a da pri tom »intenzivno tumačenje ne strada« (Dukat, 1896). U mnoštvu zahtjeva koji su se postavljali na sastavljača on je uspio pronaći vrlo sretan put. Najrječitije svjedoči o tome podatak da se ovo djelo više od 50 godina održalo u svakodnevnoj upotrebi naših anglista. (Sredinom tridesetih godina od jednog je zagrebačkog izdavača potekla inicijativa za pretiskavanje rječnika, jer su oba izdanja bila rasprodana, no anglistima kojima je ponuđeno da revidiraju taj rječnik bilo je jasno da se jezik znatno izmijenio (i engleski i hrvatski) te da se velik moderan rječnik ne može dobiti revidiranjem jednog, doduše vrlo dobrog, ali već zastarjelog rječnika.)

U tumačenju engleskih natuknica autor je nastojao dosljedno provesti sinkroničan pristup, dakle donijeti na prvom mjestu najuobičajenija i najčešća značenja, ali ne zanemariti ni prenesena, ako se javljaju. Trudio se da zabilježi što je moguće veći broj izvedenih oblika i značenja, da registrira glagolsku rekciju, te da donese što više fraza i idioma. Kod određivanja pripadnosti pojedinim sematičkim područjima, posebno za riječi iz znanstvene terminologije, Lochmer se nije služio tada već uvriježenim sistemom kratica za određene grane znanosti, već, kad osjeća potrebu za dodatnim objašnjenjem značenja, upotrebljava oznake kao: kukac, riba, biljka i sl. Kod upotrebe kratica uopće primjećuje se nepotpuna dosljednost (paralelna upotreba latinskih i hrvatskih), a stanovit se nedostatak očituje u tome što pisac kod nekih, stilski obojenih riječi, ne navodi posebnu bilješku koja bi upozorila na suženu ili specijalnu upotrebu nekog izraza, a ni familijarni i kolokvijalni izrazi nisu posebno označeni, što je za neupućene uvijek vrlo važna informacija. Usprkos tome uočljivo je da je hrvatski dio rječnika kompiliran s mnogo pažnje. Tumačenja su točna i precizna i gdje god je moguće, donose se sinonimi i veći broj prijevodnih varijanta te izvedenih značenja. Jezik glosa dotjeran je i korektan; nastoji se upotrijebiti izvorna, narodna riječ kad god to ne umanjuje preciznost tumačenja. Teško je, naravno, s distance od 70 godina suditi o ažurnosti rječnika koji je danas ipak u mnogočemu zasta-

rio i nerijetko arhaičan, ali još uvijek potpuno upotrebljiv u svaku praktičnu svrhu. Priručnik je vrlo pregledan i lako se konzultira, pa je i s aspekta suvremene leksikografije teško govoriti o nekim znatnijim propustima, pogotovo kad se ima u vidu njegovo pionirsko mjesto u englesko-hrvatskoj leksikografiji i njegova specifična namjena. Moglo bi se, eventualno, primijetiti da je u nekim natuknicama frazeologija premalo zastupljena ili nedovoljno intenzivno protumačena, posebno kad se radi o glagolima čija značenja u frazeološkoj upotrebi znatnije odstupaju od značenja osnovnog oblika, a na nekim bi mjestima bila korisna još po koja ilustracija. S druge strane, naići ćemo na stanovit broj arhaizama i dijalektalizama, te velik broj tehničkih termina koji odstupaju od uglavnom vrlo dobro izbalansiranog omjera nametnutog opsegom ovakvog priručnog općeg rječnika. Moguće je navesti primjere engleskih riječi koje bi trebale biti uvrštene, a rječnik ih je izostavio (aesthetics, astronomy, arc-lamp i sl.), ili pak nekoliko slučajeva kad je zastupljena manje uobičajena ili starija riječ.

Ponegdje se u prijevodu osjeća utjecaj njemačkog jezika, a mali je propust također što kod riječi koje se javljaju u više oblika, s obzirom na akcent, nisu zabilježene sve izgovorne varijante. Iako Lochmer načelno uvijek slijedi pravila britanske ortoepije, ponegdje ipak paralelno donosi i američku varijantu (npr. /niðer, najðer/). Nedostatkom možemo držati što uz nepravilne glagole nisu navedeni oblici za preterit i particip perfekta.

Usprkos ovim neminovnim i malobrojnim nedostacima Lochmerov je rječnik desetljećima ostao najbogatija riznica engleskih riječi i neprocjenjivo pomagalo svima koji su došli u priliku da se njime služe. Koristan je također bio i dodatak rječniku, u kojem se na dvadesetak strana donosi indeks geografskih i osobnih imena s izgovorom i oznakom radi li se o muškom ili ženskom imenu, prezimenu ili pak o kakvu geografskom pojmu.

Rječnik je naišao na znatan odjek u našim kulturnim krugovima (Ibler, 1906; *Obzor*, 1895), a zapažen je i pozdravljen i izvan granica naše zemlje pa je tako istaknuti engleski filolog W. R. Morfill ocijenio ovo djelo slijedećim riječima (Morfill, 1907):

»Cilj je profesora Aleksandra Lochmera, pri sastavljanju njegovog korisnog *Englesko-hrvatskog rječnika*, pomoći svojim zemljacima da usvoje naš jezik, u čije je dostojanstvo, budućnost i perspektivu on sam duboko uvjeren. Ovdje on donosi mnoštvo vrijednih informacija, rezultat dugogodišnjeg proučavanja i rada... Rječnik profesora Lochmera može samo uvelike doprinijeti u širenju znanja engleskog jezika, a vrlo malo ljudi, među onima kojima engleski nije materinji, poznaje naš jezik tako dobro kao on, a bit će i od velike koristi Englezima koji žele naučiti hrvatsko-srpski, jedan od najplemenitijih od svih slavenskih jezika. Tom vrijednom i zaslužnom djelu možemo u ovom našem engleskom filološkom časopisu poželjeti samo srdačnu dobrodošlicu.«

NAVEDENA DJELA:

Dukat, Vladoje, (1896), »Rječnik englesko-hrvatski«, *Nastavni vjesnik*, knj. IV, Zagreb, str. 339—345.

Dukat, Vladoje, (1904), »Vježbe, razgovori i hrvatskoengleski rječnik sa točnim izgovorom svake riječi«, *Nastavni vjesnik*, knj. XII, Zagreb, str. 88—92.

Ibler, Vanda, (1906), »Englesko-hrvatski rječnik«, *Narodne novine*, LXXII, Zagreb, str. 4.

Lochmer, Aleksandar, (1895), *Rječnik englesko-hrvatski*, Svezak I i II, Senj, 208 str.

Lochmer, Aleksandar, (1903), *Laki način engleski bez učitelja u kratko vrijeme naučiti razumijevati i govoriti*. Vježbe, razgovori i hrvatsko-engleski rječnik sa točnim izgovorom svake riječi, savjeti za putnike u Ameriku, Zagreb.

Lochmer, Aleksandar, (1906), *Englesko-hrvatski rječnik*, Senj. 1112. str.

Lochmer, Aleksander, (1911), *Džepni rječnik hrvatskog i engleskog jezika*, Zagreb.

Obzor, (1895), »Englesko hrvatski rječnik«, XXXVI, str. 288.

Morfill, William Richard, (1907), »Bilješka o Lochmerovu rječniku«, *Moderna Language Review*, Vol. II, siječanj, str. 193.

Sl. 84 — Profesorski zbor Kr. nautičke škole u Bakru, šk. g. 1884/85. Prof. A. Lochmer stoji prvi od desna na lijevo.

Sl. 85 — Predio Mundaričevac (ispred današnje trgovine). Pod krošnjom stare murve dvije Senjkinje, oko 1920.

Sl. 86 — Pogled na Veliku placu, Kaštel i goleti brda Nehaj. Stanje oko 1910.